સુધરેલી રીત મુજબ

કુવર રેફરટ [illegible]સ રીવિઝન કમિટીએ

તૈયાર કરેલી.

પહેલી ચોપડીનો અર્થ.

(કઠિણ [illegible] પાઠનો સાર;

[illegible] શબ્દાર્થ [illegible])

[illegible]—મેસર્સ સી. ડી. એન્ડ કો.

[illegible]—સુરત.

[illegible]—C. M. Shah.

[illegible]—સુરત.

[illegible]

[illegible]

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ

[illegible] પ્રેસ [illegible]

[illegible] સુરત

સ. ૧૯૨૧ | કિંમત અઢી આના | સ. ૧૯૭૭.

બીજા ધોરણ માટે "અંકગણિતનાં મનોયત્ન" ચાર આના.

પહેલા ધોરણનો "મુખગણિત શિક્ષક" સવા આનો.

પહેલી ચોપડીનો "ડિક્ટેશન શિક્ષક" બે આના.

કર્તા—છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર—સુરત.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

દિવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ.

અક્ષર=હરફ; દસ્કત.

નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું

રજા=છુટ્ટી

છોડી=છોકરી

પાછી વળી=ફરી

ભેગી=સાથે; એકઠી.

લીંપેગુંપે=છાણ માટીથી સાફ કરે

ધોળે છે=ચોપડે છે; છાંટે છે

સંજેરી=ધાગો

ઘુઘરા=ઘુઘરાના આકારનો ઘઉંનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ

સાથીઆ=ચુનાની ફાક વગેરેનાં કાઢેલાં ચિત્ર

આંગણામાં=બારણાં આગળ.

જમવાનું=ખાવાનું

લુગડાં=કપડાં

ઘરેણાં=દાગીનાં; જણસો

દારૂખાનું=આતશબાજી

ફોડે છે=સળગાવે છે.

સૌ=બધાં

ગીત=રાગથી ગાવું તે

ઘરઘર=ઘેરઘેર

ફટાકડા=ફટાકા

હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી—દિવાળીના દહાડામાં ઘેરઘેર દીવા સળગે છે અને ફટાકા ફટાકડા ફુટે છે, તેથી છોકરાંઓ ઘણાંજ ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨ જો.

વાર=દિવસ; દહાડો

વિષે=બાબત

કચેરી=કોરટ

બંધ રહે છે=રજા પડે છે

રવિ=સુરજ; સૂર્ય

દેવળ=દહેરૂં.

કેડે=પછી

મુસલમાન=મુસલમાની ધર્મ માનનાર.

જુમેરાત=ગુરુવારની રાત

પાછો=ફરીને; બીજીવાર

અઠવાડીઉં=સાત દિવસ

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, પછી બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર, અને પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે. (૨)

પાઠ ૩ જો

ફરતી=ચારે બાજુએ આસપાસ

વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો.

દરવાજો=મોટું બારણું

માંહે=અંદર

ફુલઝાડ=ફુલ થાય તેવા છોડ

વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાયલો છોડ.

છોડ=છોડવો; નાનું ઝાડ

ચોકઠું=ચારે બાજુથી જડી લીધેલું લાકડાનું ઘર

વાવટા=નિશાન ધજા

મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી

મહેતાજી=માસતર;ગુરુજી

બેઠક=બેસવાની જગા

કલાકની શીશી=કલાક જાણવાનું સાધન

ગામ=જ્યાં થોડાં ફળીઆં અને ઘર હોય તે

નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો

ચિત્રો=છબીઓ

ટાંગેલાં=લટકાવેલાં

ઘોડી=પાટીઉ મુકવાની બેઠક

કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે

માટી=મટોડી

મજાની=સારી

અહીં=આ ઠેકાણે

રોજ=હંમેશાં

પાઠ ૫ મો.

ધોતલી=પોતડી; ધોતી

આંગરખી=ડગલી.
જોડીઓ=નાના બૂટ આસડીઓ
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો
ફળીઉં=મહોલ્લો
કોટ=ડગલો.
ઘાઘરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=છોકરીઓને ડીલે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડું
પરીક્ષા=તપાસણી

પાઠ ૬ ઠો.

ચોકખાઈ=સફાઈ; સુઘડતાઈ
ચોકખા=સાફ
મેલાં=ગંદાં; મેલવાળાં
બરાબર=સારી રીતે
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ
અડાય=અડકાય
ફોલ્લો=ગુમડું; ચાંદું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી ખુજળી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવાં.
ડાઘા=ડપકાં.
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલી જગા
ગંદવાડ=ગોજવાડ
નાથ=ધણી.
માંદા=આજારી;
કવિતા=ગાયન
મુખડું=મોં
દીલ=મન.
જગનાનાથ=જગતના ધણી; પરમેશ્વર

સમજુતી—મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે; મારાં લુગડાં સાફ જોઇને, બધા લોક મને ચોકખો કહે છે. (૧) મારૂં મોં સાફ છે; અને મારા હાથ પગ ચોકખા છે મારા ચોકખા (પાપ વગરના મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭ મો.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ
ભાવ્યાં=પસંદ પડયા સ્વાદ લાગ્યા
ઝટ=જલદી
ભાણો=બેનનો છોકરે ભાણેજ
કઢી=છાશમાં આદુ મરચાં હળદર વગેરે નાખી ઉકાળેલી તે
હાથ પણ અડાડયો નહિ=જરા પણ ખાધું નહિં
બીડાં=પાનમાં ચુનો કાથો સોપારી વગેરે મુકી બનાવેલી પડીઓ.

પાઠ ૮ મો.

કાકો=બાપનો ભાઇ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઇનો છોકરો
મામો=માનો ભાઇ; બાપનો સાળો,
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો; ભાણો
ફોઇ=બાપની બેન
ફુઓ=ફોઇનો વર
માસી=માની બેન
માસો=માસીનો વર
પીતરાઇ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઇ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઇ=માસીનાં છોકરાં
ફુઇઆત=ફોઇનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઇ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાઇ=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તે; સાવકાં
સાવકી=ઓરમાઇ
મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દુવભાઇ કહેવાય
જમાઇ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાંનાં સાસુ સસરા
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરો
છોકરા કે છોકરીનો સસરો એક બીજાને વેવાઇ કહે છે.
છોકરા કે છોકરીની સાસુ એક બીજાને વેવાણ કહે છે.

પાઠ ૧૦ મો.

મોટાં=મોટી ઉમરનાં; વડીલ.
પ્રમાણે=રીતે
પૂરે=[illegible]
બાવાજી=બાપાજી
વખાણ=સારૂં કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧ મો.

ઉજાણી=મીજબાની;
બન્ને=એ બે
ક્યાં=કયે ઠેકાણે
આસોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણ બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગર પલાળી શેકીને ખાંડીને બનાવેલા તે
ધાણી=જુવાર, મકાઇ, વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે છે તે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલાં
ખારેકી=ખારેકના જેવા
[illegible]=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની મા
રાંદેરી=રાંદેરમાં થતાં.
શેતરંજી=સાથરણાનું જાડું સુતરાઉ બિછાનું

પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દૂધી, વેંગણ, પાપડી વગેરે
ચટણી=આદુ, મરચાં, કોથમીર, મીઠું વગેરે છુંદી બનાવેલી તે
ખૂબ=ઘણું
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨ મો.

હોડી=મછવાળો મોટો મછવો.
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો; ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠાં=ભેગાં
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
પછાડી=પાછળ
સરત=હારજીત
થોભો=ઊભા રહો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણને ચલાવવામાં મદદ કરવા માટે પવન ભરાવવા સારૂ બાંધેલું લુગડું
ચાલ=ગીત.
સુંદર=સારી
મહેલ=મજા; મોજ

પાઠ ૧૩ મો.

ખંડ=બૈરાંની કાંચળીના કાપડાનો કસથી રેંજો
કાંચળી=બૈરાનું કપડું
રતી=રેતી
છાની=મુંગી; ચૂપ
હો=વારૂ
નજર કરી=જોઈ
ડાહી=શાણી; સમજણી

પાઠ ૧૪ મો.

દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર ચોપગાં પ્રાણી
પાળ=કોરણ કોર; કાંઠો;
ફેંકાફેંકી=નાખાનાખી
ધડાધડ=ધબોધબ
માર્યા જઈએ છીએ=દુઃખી થઈએ છીએ
અરે=ઓ
ખરી=સાચી
પ્રાણી=જીવ
ઇજા=દુઃખ; નુકસાન
રમત=ખેલ
સંભાળી=સાચવી
દુઃખ=પીડા
નુકસાન=બગાડ
કદી=કોઈ વખત
ખેલતાં=રમતાં
ભારી=ઘણું
હાણ=નુકસાન

સાર—આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધારણા શક્તિ વગેરે શક્તિઓ કેળવાય છે.

પાઠ ૧૫મો.

દયા=મહેરબાની; રહેમ
ખીજ્યા=વઢ્યા
તળે=નીચે
છુંદાય=ચગદાય; કચડાય
કૂંકાં=ખોટી મહેનત
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનાર પશુ
કામનાં=ખપનાં; ઉપ-
સભળ=બરદાસ [યોગી
વખતસર=બરાબર વખતે
સાફ=ચોકખી
નીદવાનું=નાખવાનું
સોળ=ઝપાટો; લાકડીના મારથી શરીરપર જે લીસોટા પડે છે તે
યાદ=ફેમ
ભૂલી=વીસરી
ગજા=શક્તિ
ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬ મો.

એનઘેન=છોકરાઓની એક રમતનું નામ છે.
છૂટો=બંધન વગરનો
મજા=ગમત
દાવ=વારો
પહેલાં=અગાઉ
જણ=છોકરો
બંધ કર=મીંચ
બાકીના=બીજા
વાંસો=પીઠ; બરડો
વારાફરતી=એકપછી એક
દીવા ઘેન=આંખ બંધ કરવી તે.
સમજ્યો=જાણ્યું
સેળભેળ=એકઠા
હોશિયાર=ચાલાક
પારખી=ઓળખી
સંતાવા=છુપાવા
અડશે=અડકશે
બચી જશે=વારો આવશે નહિ.
લાંબો વખત=ઘણીવાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય; ઠીક
બસ=ઘણું.

સમજુતી—રમત ગમત કરતાં, કોઇ વખત પણ કોઇને નુકસાન કરવું નહિ, નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૭ મો.

સાચ=સાચું, સાચીવાત
ગમ્યો=પસંદ પડ્યો
દેસાઇ=જાગીરદાર
છૈયાં=છોકરાં
ગાળ=ખરાબ શબ્દ
જુઠું=ખોટું
હેત=માયા; પ્યાર
વખાણ્યે=પસંદ કર્યો
દેખે=જુએ
કાપે=કાપ મૂકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચા બોલું=ખરું બોલનાર

પાઠ ૧૮ મો.

વાઘ=ફાડી=ખાનારૂં ચટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પસ્તાય=દીલગીર થાય
બચ્યાં=બાકી રહ્યાં ઉગર્યાં
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઇ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોવા=રડવા
છેતર્યાં=ઠગ્યા
વા'રે=મદદે
વારે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=જુઠું, ખોટું
આખર=છેવટ
જન=માણુસ

સમજુતી– જે માણુસ બીજા માણુસની મજાક કરે છે તે માણુસ પહેલાં કે પછી પકડાય છે; ખોટારૂં જલદી જણાઇ આવે છે. અને આખરે તે જુઠો માણુસ દીલગીર થાય છે. (૧)

પાઠ ૧૯ મો.

જુક્તિ=કળા; યુક્તિ
પોક પોક મૂકી=મોટે સાદે ધાંટા પાડી
અલ્યા=કોઇને નામ દીધા વગર બોલાવવું તે
બચાવ=ઉગાર
આઘું=દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦ મો.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે; ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણુ ગાવા તે
પુરાં=પુરતાં; જોઇએ તેટલાં
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડવાળો; લુલો; લંગડો
અપંગ=લુલો લંગડો
આંધળો, બહેરો વગેરે ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારૂં; કલ્યાણ

પાઠ ૨૨ મો.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઉંઘમાં આવતા વિચાર
જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણુની માદા
રૂપાળું=શોભિતું
ઉપાડી=ઉંચકી

[illegible]=નગ્ન
જંગલ=વન; કુદરો
દેવતાઈ=દેવતા જેવો

પાઠ ૨૩ મો.

પુરુષ=માણસ
ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું
રસોડું=રસોઈ કરવાની જગા; રાંધણી
[illegible]ઈ=સંતાઈ
ભાત=બાફેલા ચોખા
ખાવાનું=ખોરાક
[illegible]=ભલાં
ઉપલ=ઉપરના
[illegible]=ભાણું
પોળી=બેપડવાળી રોટલી
મન=મરજી; ખુશી
[illegible]=ખામી; ખોડ
ઉંદરોઈ=ઉંદર પકડવાનું પાંજરૂં
ભોગજોગે=એકાએક
પાર=છેડો
વલે=હાલ; દશા
સાર—બાળકોએ મોટાની શિખામણ માનવી

પાઠ ૨૪ મો.

કાંઠો=કિનારો
પોલ=પોલાણ
દર=કાણું; સાપ, ઉંદર મકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર
ઝેરી=ઝેરવાળો
પંખી=પાંખવાળા જનાવર જેવાં કે ચકલાં પોપટ, કાગડા વગેરે
ફુંફાડા=ફૂં ફૂં અવાજ કરવો તે
ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન
[illegible]લાબ=[illegible]; સોરાબ
વળગીને=બાઝીને
ચટકા=ડંખ
ભોંય=જમીન
પછાડી=અફાળી
વાસ=પીમળ
પછાડા=ટકડીઆં
અંતે=આખરે, છેવટે
જોરાવર=જબરી
જીવલીધો=મારી નાખ્યો
ઝાઝા=ઘણા
નબળા=જોર વગરના
વેર=અદાવત
નાગ=ફેણવાળો મોટો સાપ
પ્રાણ=જીવ
પેર=રીત

સમજુતી—જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઈપણ દિવસ વેર કરવું નહિ; જો કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાખ્યો.

સાર—કોઈને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શક્તિ વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ.

પાઠ ૨૬ મો.

ચતુરાઇ=હોશિયારી; ડહાપણ
કુંજો=ભોટવો
આમતેમ=આજુ બાજુ
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઉપાય=ઇલાજ
સૂઝી આવ્યો=જડયો
પાછી=બીજીવાર; ફરીને
મટાડી=દૂર કરી
નાચતો=કૂદતો
છુપાઇ=સંતાઇ
કાજે=માટે; સારૂ
કંકર=કાંકરી
ધીરજ=સબુરી
કઠણ=અઘરૂં
જલદી=થોડીવારમાં
પાર મુકાય=પુરૂં થાય

સમજુતી—ભોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું, તે આજ પીધું. (૧) સબુરી ને ડહાપણથી જે અઘરૂં કામ હોય છે, તે થોડીવારમાં પુરૂં થાય છે, માટે ભલે તમે બધા કરી જુઓ. (૨)

સાર—અક્કલ અને ધીરજથી જેવું કામ થાય છે, તેવું ફાંફાં મારે થતું નથી.

પાઠ ૨૭ મો.

કાપણી=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ
મહેનત=મજુરી
આથમતા=આથમી જતા
વઢાઇ=કપાઇ
દાદાજી=બાપના બાપ; માના બાપ
સાદ=અવાજ
મલકાવી=હસવા જેવું કરી.
બેટા=દીકરા
બાથમાં=બે હાથની વચમાં
બચ્ચી=બોકી; ચુંબન
ભાથું=ખાવાનું
તાજા=કામ કરવાની શક્તિવાળા
ઉનો=ગરમ
માખણ=દહીંને વલોવવાથી છાશના ઉપર જે ધોળો હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે;
વંતાક=વેગણ
દહાડીઆ=રોજથી મજુરી કરનાર
ભાણ=સુરજ
ભાણ બુડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે

સાર—ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે, માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮ મો.

ખળાં=ખળાંઓ

પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ

ખળી=કણસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીંપી ચોકખી કરેલી જગા

ભાર=ઢગલો

ઠાલવ્યો=ખાલી કીધો

હાલરાને=બળદની હારને

પગર=કણસલામાંથી દાણો છુટા પાડવા માટે તેના પર ઢોરને ચલાવે છે તે

પટલાણી=પટેલની બૈરી

ઉપણી=ઝાટકી

કુંવળ=ઘઉંનું ઘાસ

કારભાર=કામકાજ

હરખ=આનંદ; ખુશાલી

હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી હતી

હોંસીલી=ઉમંગી

પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગવડે ઉંબી કચરાવતી હતી

હાલરૂં=ઉંબીમાંથી ઘઉં અને છોડાં છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદને હારબંધ જોડી ફેરવવામાં આવે છે તે

પાઠ ૨૯ મો.

સહેલ=મઝા; ગમત

ચંદ્રમા=ચાંદો

મેદાન=ખુલ્લી સપાટ જમીન

નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો

આથમે=દેખાતો બંધ થાય

બપોર=દહાડાનો બાર વાગતાનો વખત

રાત=સુરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઊગે ત્યાં સુધીનો વખત

અજવાળું=ઉજાસ

ઝાંખો=તેજ વગરનો

ઝગઝગે=ચળકે

ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો

ઢંકાઈ=દબાઈ; છુપાઈ

ફોરાં=ટીપાં

જરૂર=ખપ; ઉપયોગ

પાલો=કુમળાં પાંદડાં; પાંદડાંનો જથો

બી=બીયાં

પોચી=નરમ

હમણાં=હાલ; આ વખતે

તળાવ=પાણી ભરાઈ રહે તેવો મોટો ખાડો

નદી=મીઠા પાણીનો વહેતો મોટો વહેળો

પવન=વા; વાયરો

८२८

પાઠ ૩૨ મો.

ઠેબ્યાં=અટકયાં
ચોકખી=સાફ
ગામડાં=નાનાં ગામો
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે
રેલમછેલ=ચારે તરફ રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અફળાતા
તણાઈ=ખેંચાઇ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું; જમવાનું
કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવલે=નેવાંએ

સમજુતી---હે વરસાદ તું આવ, જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવુ મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી અને કારેલાંનું શાક મળે. હે વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે, અને નહારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩ મો.

રેતી=પત્થરનો ઝીણો ભૂકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડી=માટી
ડહોળું=માટીવાળું
નીતરું=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળા=અણીવાળા
તાણી=ઘસડી; ખેંચી
ખરે છે=નીચે પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
ચૂશી=શોષી

પાઠ ૩૪ મો.

ભઠ્ઠી=મોટા ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
ઇંટવાડો=ઈંટ પાડવા તથા પકવવાની જગા
કઠણ=સખત
પછાડવાથી=અફાળવાથી
ચીકણી=ચિકાશવાળી (ચિકાશ ૩ જાતની હોય છે. ૧) હાથે ચોંટી જાય એવી ૨) ડાઘા પડે એવી. ૩) તાણતાં તૂટે નહિ એવી.
કાણાં=બાકાં
કણક=ઘઉંનો કેળવેલો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ: દોરીઓ
ગાગર=ઘડા કરતાં મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મૂ-

ફવાનો નાનો કોઠાર
ફાટીઆં=દીવા કરવાનાં માટીનાં વાસણ
ફરતો=ચોગરદમ; બધી તરફ
તાપ=ગરમી.

પાઠ ૩૫ મો.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો: ધાતુમાં નીચેના ચાર ગુણો ખાસ ગુણો છે ૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે. ૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે ૩) જમીનપર પડતાં ધાતુનો અવાજ થાય છે ૪) ગરમી વહી શકે છે.
પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીની બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
લુહાર=લોઢાનો ઘાટ બનાવનાર
બ્રમણ=દેવતા ફૂંકવાનો સંચો
સળીઓ=ગજીઓ
ખુબ=ઘણો
લાલચોળ=ઘણોજ ગરમ
એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જેનાપર મૂકી ટીપે છે તે
હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું ઓજાર; મોટી હથોડી
ટીપ્યો=ઘડ્યો
જતરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર
સોનું=પીળા રંગની કિંમતી ધાતુ
રૂપું=ધોળા રંગની કિંમતી ધાતુ
તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ
કલાઈ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે)
સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ
જસત=સફેદ મેલા રંગની કઠણ ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોઢું, સીસું, જસત, કલાઈ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો તફાવત સમજાવવો.

પાઠ ૩૬ મો.

નાણું=ચલણી સિક્કો
શેઠ=શાહુકાર
પૈસો=ત્રણ પાઈની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; સવાકો; દોઢીઉં
ઢબુ=એ સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; બે સવાકા; અઢીકો
અધેલો=અડધો પૈસો; દોઢપાઈ; દોઢપાઈની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો.
રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિ-

ફકો; સોળ આના
અડધો=આઠ આનાની કિંમતનો રૂપાનો અથવા નીકલનો સિક્કો; ૮ આના
પાવલી=ચાર આનાની કિમતનો રૂપાનો અથવા નીકલનો સિક્કો; ૪ આના
બેઆની=બે આનાની કિંમતનો રૂપાનો, નીકલનો સિક્કો; બે આના

મહોર=પંદર રૂપીઆની કિંમતનો સોનાનો સિક્કો; ગીણી
આની=ચાર સવાકાની કિંમતનો નીકલનો સિક્કો; ચાર સવાકા
વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા
૧૫ રૂપીઆ=૧ ગિની (મહોર)

૨ અડધા=૧ રૂપીઓ
૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ
૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ
૧૬ આના, આની=૧ રૂપીઓ
૩૨ ઢબુ=૧ રૂપીઓ
૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઓ
૧૨૮ દોઢપાઇ=૧ રૂપીઓ
૧૯૨ પાઇ=એક રૂપીઓ

સુચના:—નાણાંની વાત પહેલા ધોરણના "મુખ ગણિત શિક્ષક"માં જુઓ.

ટીપ:—પૈસાને કાઠિઆવાડમાં કાવડીઉં, ગુજરાતમાં કેટલા ઠેકાણે જાંખ, સુરતમાં સવાકો અને મુંબાઇમાં દોઢીઉં કહે છે.

પાઠ ૩૭ મો.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર
સોય=લુગડાં શીવવાનું લોઢાનું ઓજાર
લાકડફોડા=લાકડા ફાડનાર

તકરાર=રકઝક; વઢવાડ
ધાર=અણીવાળી કોર
ચીરું=ફાડું
મુદર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ; કુહાડીનો ઉપલો ભાગ;
તોલે=બરાબર
નાકું=કાણું

અણી=તીણો ભાગ
ચળકાટ=ઝગઝાટ
મોટાઇ=વડાઇ; માન
કોદાળી=જમીન ખોદવાનું ઓજાર
વઢી=લડી
ડીકરી=છોકરી
પેદા થયાં=ઉત્પન્ન થયાં

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે, માટે કોઇએ બડાઇ કરવી નહિ.

પાઠ ૩૮ મો.

વાડી=ફૂળવાળી જગ્યાં નાનો બાગ.
માળી=ફૂલ વેચનાર; છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ અથવા ઝાડ
કયારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવા ચોરસ ત્રિકોણ વગેરે આકારના ભાગ
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળે આકાર
ગલગોટા=એક જાતનું લાલ પીળા રંગનું ફૂલ
ફૂળે છે=ફૂળ આપે છે
દાડમ=દાડમડીનું ફૂળ
જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પંખી; પાંખવાળા જાનવર
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો
લાંબા ગોળ=લંબગોળ
મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર
મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
મધ=ફૂલમાંથી ચૂસેલો મિઠાશવાળો પ્રવાહી પદાર્થ
કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો અને બળદ વગેરે
આવ્યો રામ=કોસ ઉપર આવ્યો
થાળું=કુવાના મથાળા પર પાણી ભરવાને ઢાળ પડતું બાંધેલું હવાડા જેવું હોય છે તે
લલકારતો=લહેકારી બૂમો પાડતો
નીક=પાણી જવાનો રસ્તો
લીલાંછમ=ઘણાંજ લીલાં

પાઠ ૩૯ મો.

છોડવા=નાનાં ઝાડ; છોડ
ઉખેડી=ભમૂમાંથી ખેંચી
મુળી=મૂળ
દાંડી=ડાળી
કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ
જીવતા=જીવવાળા
સુકાઇ જાય=ચીમળાઇ જાય
પથરાઇ ફેલાઇ
વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦ મો.

ટટાર=સીધા
છાલ=ઝાડની ચામડી

ખરબચડી=ખાડા ટેકરા વાળી

પાઠ ૪૧ મો.

ગલકી=ગલકાનો વેલો

વળગી=બાઝી

છાપરૂં=ઘરનો છેક ઉપરનો ભાગ જેનાપર નળીઆં હોય છે તે

વીંટળાઇને=ચોગરદમ વળગીને

આરીઆના=કુમળા ચીભડાના

દોરડી=દોરી

અંતરે=છેટે

ગાઠા=ગાંઠ

પાઠ ૪૨ મો.

કેરી=આંબાનું ફળ

આંબો=કેરીનું ઝાડ

મોર=આંબા આંમલીનાં ઝીણાં ફૂલ

તાપે=તડકે

ભાર=બોજ; વજન

નીચીનમતી=લચીજતી

ગોટલો=આંબાના બીનું ઢાંકણુ

ગોટલી=આંબાનું બી.

ઘોળજે=દાબી દાબીને પોચી કરજે

ભગવાને=પરમેશ્વરે

જતન=સંભાળ

ઢીલો=પોચો; નરમ

ડીટું=ડીચું

પાઠ ૪૩ મો.

ધીંગે=ફળવે

હીંડે=ચાલે

ભસનો=ભોં ભોંકરનો

સામી થાય છે=લડવાને તૈયાર થાય છે

અમળાઇને=વળખાઇને, મરડાઇને

જડબાં=ડાચાં

વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું તે

નિરાંતે=સુખે; નચિંતે

ઉપાડે=ઉંચકે

ખરી=ગાય ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું ઢાંકણું.

ફાટ=ચીરો

ખાડા=ખોબોચીઆ

જોરાવર=જબરી

વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારી

પુરી પડે=ફાવે, બર આવે

પાઠ ૪૪ મો.

લાગ=દાવ, વખત

ટોળામાંથી=જથ્થામાંથી

છટકી=નાસી

ડુંગરા=નાના ટેકરા

ચારો=લીલું ઘાસ

કાંડી=ઓઢવી મૂકી

ઠરતા=થોભતા

કૂદકા=છલંગ,ફાળ; ઠેકડા

ચતુરાઈ=અક્કલ ચતુ

ભરવાડ=ઘેટાંબકરાં ચરાવનાર

ફેર=ફરક; તફાવત
મજબુત=જબરા
ઓછા=થોડા
ઊન=ઘેટાના વાળ

પાઠ ૪૫ મો.

મીઠું=મીઠાશવાળું
ગુણ=ફાયદો
ઠંડુ=ટાઢું
ઊનું=ગરમ
બગડી જાય=ફાટી જાય
ચોકખું=મેલ વગરનું; માંજેલું
પહેલાં=અગાઉ
આંચળ=થાન
મેલ=કચરો
દાણો=અડદ ગુવાર વગેરે
જણસો=વસ્તુઓ; ચીજો
છાશ=દહીંમાં પાણી નાખી વલોવવાથી બને છે તે
તાવીને=ગરમ કરીને
શિખંડ=દહીંમાં ખાંડ નાખી છણવાથી બને છે તે
લોચો=લચકો
માવો=દૂધને બાળી બાળીને લોચા જેવું કરે છે તે
પેંડા=માવામાં ખાંડ નાખી ગોળી વાળી બનાવે છે તે
તર=મલાઈ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી ખાંડ ચોખા નાખી બનાવેલો પાક
બાસુદી=માવો થતા પહેલાં બુરૂં નાખી બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬ મો.

પ્રાણી=જેને જીવ છે અને જે અહીં તહીં હરીફરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાઘીઓ=કુતરાનું નામ
સભા=મંડળી ટોળી
ઉપરી=મોટો; વડો
ઠરાવ્યો=નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોશિયાર, ચંચળ
કારકુન=મહેતો; લખવાનું કામ કરનાર
ગુપચુપ=મુગા
અંતે=આખરે; છેવટે
ગંધ=વાસ
શિઆળ=ફાડી ખાનારૂં કુતરા જેવું જનાવર
રીઝે=ખુશ થાય
માંસ=ગોશ
અણીવાળા=તીખા
દાઢ=બેવડા દાંત
કરકરા=બરછટ; નરમ નહિ તે
ફૂટતો=બહાર નીકળતો
ધણી=માલિક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭ મો.

ચાંચ=પક્ષીનું મો
સમડી=એક જાતનું પક્ષી

કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર
નાનાં જીવડાં
જીવડાં=જંતુ; નાનાં જીવ
માળા=પક્ષીને રહેવાનાં
ઘર

પાઠ ૪૮ મો.

પાંજરૂં=પીંજરૂં; પોપટ
ઉંદર, કોયલ, તીતર,
વાઘ સિંહ વગેરેને
રાખવાનું ઘર
ભૂખ્યો=ખાધા વિનાનો
તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કકડે=ટુકડા
કા કા=કાગડાનું બોલવું
તે.
ડીલ=શરીર
ફેર=તફાવત; ફરક
જીવજંતુ=નાનાં જીવડાં
કોહેલું=કોહી ગએલું
બગડી ગએલું
સળેલું=સડી ગએલું
જીવાત પડેલું
પાછળ=પછાડી
લાલ=રાતી

છેડેથી=નાકેથી
ભાગ્યું=ખંડ પડયું
કૂદતો=કુદકા મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંની
છાપરા ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯ મો

રકાબી=કાચની તાસક
હલાવ્યું=એક રસ કર્યું
વાહ=શાબાશ
નારંગી=નારંગીના જેવો
રંગ
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦ મો.

પારણું=લાકડાના ચોક-
ઠાનું ઘોડીઉં
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી
લઇ વચમાંથી ઝુલતે
રાખેલો લુગડાનો કકડો
પાસુ=બાજુ
પાંગત=ઝોળીએ ભેરવ-
વાની લાકડીઓ
દોરણું=ઝોળી બાંધવાની
દોરી
ઝાપટી=ખંખેરી

મોભ=ઘોડીઆની વચ-
માંનો આડો થાંભલો
ભેરવ=વળગાડ
ભમરી=લાકડાની પુદડી
ચકરડી.
પાયા=પગ
પોચી=સુંવાળી; નરમ;
ખુંચે નહિ એવી
ગોદડી=નાનું ગોદડું
દોર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉં-
ઘાડવાનું ગીત; હાલો
ઘુમણુ=પારણાં કે ઘો-
ડીઆમાં સુવાડીને
ગાતાંગાતાં દોરી ખેંચી
હીંચકા નાખવા તે
ગીતે ઘુમણા ઘાલું=હાલ-
રડાં ગાઇ હીંચકા નાખું
રંગીલ=રંગેલા
પોઢો=સૂઓ
હેતે=વહાલથી
ઝુલાવુ=હીંચકા નાખું
પધારવું=બેસાડ્ડું
ચીતરેલ=ચીતરેલી

પઢાવું=શીખવું; ભણાવું
મોરલો=મોર
મઢાવું=જડાવું.
મખમલ=એક જાતનું ઝીણું કપડું
મશરૂ=એક જાતનું રેશમી કપડું

તળાઈ=ગાદલું; ગદેલો.
તાજી=નવી
ચિનાઈ=ચીન દેશમાં બનેલી
ફુલડાં=ફૂલ
સેજ=પથારી
બિછાવું=પાથરું.

હીંચોળું=હીંચકા નાખું
ઘેરાંઘેરાં=મધુરાં મધુરાં
લાડકડા=લાડકા; વહાલા.
ગજવે=ગજવામાં

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે, હો મારા ભાઈને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે, તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હિંચકા નાખું; હે રસીલા તમે રંગેલા પારણામાં સુઈ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હિંચકા નાખું, ભાઈને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ ચોડું, ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલાં ચાંચની ચકલાં, અને ભણતો હોય એવી રીતે પોપટ બેસાડું; ભાઈ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું, ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પારણામાં મખમલ અને મશરૂની નવી તળાઈઓ પથરાવું અને તેના ઉપર ચંપા ફૂલની તરેહવાળી ચીન દેશમાં બનેલી ચાદર પાથરું. ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૩) મારા વહાલા ભાઈ હું પારણે રેશમી દોરી બાંધી તને હીંચકા નાખું અને તને ઊંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉં, હે લાડકડા ભાઈ તમે ઊંઘીને ઊઠશો ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઊંઘી ઊઠયા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

પાઠ ૪ થો.

નિશાળીઆને ફાયદાની વાત.

ઇશ્વર=પરમેશ્વર
નિત્ય=રોજ; હંમેશાં
નિત=રોજ; હમેશાં
પરોઢીએ=સુરજ ઉગતા પહેલાં
તમામ=બધા; સઘળા
દો=આપો.
માન=આબરૂ
ગુરુ=મહેતાજી; માસ્તર
સમા=જેવા; બરાબર
જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ
તજવું=છોડી દેવું; કાઢી નાખવું
અંગ=શરીર
હળીમળી=સંપીને
સંગ=સોબત; દોસ્તી
ચોડી=લગાડી;
ચિત્ત=મન
શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
રૂડી=સારી
રીત=ચાલ ચલગત
પેર=રીત; પેઠે
નીસરી=નીકળી
પાંસરૂં=સીધું; રખડયા વગર

સમજુતી—હંમેશાં સુરજ ઊગતા પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતણપાણી કરી લઇ નહાઇને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) માબાપ કહે તેમ કરો, અને વડીલની સાથે વિવેકથી ચાલો, મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો. તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદાપિ જુઠું બોલવું નહિ. અને શરીરમાંથી સુસ્તાઇ કાઢી નાખવી, (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું.

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું, મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલચલગત રાખવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ તમે સારી પેઠે સમજો નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું. (મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ) (૨)

પાઠ ૬ મો.

આ સંબંધી કવિતા.

સર્વ=બધાં
દેખી=જોઇ
હરખાય=ખુશ થાય
ચાંપે=દબાવે
સાથ=સાથે
બોકી=બચી; ચુંબન
બાથ ભીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે.

પંપાળીને=હાથ ફેરવીને
મુખ=મોઢું
દુખડાં=દુઃખો
મીઠા=સારા
કલ્લોલ=મજા; આનંદના શબ્દો

ખાવું=ખાવાનું
મારી જાત=મારૂં શરીર
લગાર=જરા
તે વાર=તે વખતે
ઉંઘાડવા=ઊંઘ લાવવા
હાલો=ઊંઘ આણવાનું ગીત

પેટ ભરીને=ધરાઇને
માડી=મા
નવ=નહિ
સૌથી=બધાં કરતાં
હેત=વહાલ; પ્યાર
અપાર=ઘણું જ
આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજુતી—હું માને જોઇ બહુ ખુશ થાઉં છું, અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે. (૧) ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે, અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે, મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે, અને પોતાના બધાં દુઃખો ભૂલી જાય છે. (૨) પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે છે: મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે, અને મારા શરીરની બહુ સંભાળ રાખે છે. (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી ગભરાતી દોડી આવે છે. જો હું હસું અને રમું તો તે બહુ ખુશ થાય છે, અને મને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે. અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધા કરતાં તારૂં હેત ઘણું જ છે. માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૨૧ મો.

પરમેશ્વરના ગુણનું ગાયન.

ચંદ્ર=ચાંદો
વીસરૂં=ભૂલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ.

કદી=કોઇ વખત
અગણિત=ગણાય એટલા
ઉજાસ=અજવાળું
કામ=માટે
ઉપયોગી=ખપની; જરૂરની

હવા=પવન
દામ=પૈસા
દીએછે=આપે છે
પાળે=પુરૂં કરે; પોષણ કરે
તમામ=બધા
દેવા=આપવાને

સરજાવી=પેદા કરી
સૌ=બધે
ઠામ=ઠેકાણે
પાન=પાંદડાં
દયા=મહેરબાની
સેવક=દાસ
હામ=હિંમત

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ, હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ, પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ૦ (૧) ઘણી જરૂરની જે હવા તે તેં આપી છે તેના કંઇ પૈસા બેસતા નથી. હું કદી પણ૦ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે, અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ૦ (૩) દૂધ દહીં આપવાને માટે તેં બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ (૪) તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ આંબો. ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે હું કદી પણ૦ (૫) તમે મહેરબાની કરીને મને ઘણી વિઘા સુખ અને હિંમત આ.પો૦ હું કદી પણ (૬)

પાઠ ૨૫ મો.

માબાપની ચાકરી

લુલાં=લંગડાં
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ઘણી
કે'=કહે
ધન=પૈસો
તીરથ=જાત્રા
પરખી=જાણી
કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકાં બાંધી બનાવેલું તે
મનસુબો=વિચાર
માતપિતા=માબાપ
તે વાર=તે વખતે
ધનધન=વાહ વાહ
સારા=ચાકરી કરે એવા
સંતાપ=મનનું દુઃખ
સઘળાં=બધાં
જેવારે=જે વખતે; જ્યારે
આશીશ=ભલું થજો એમ કહેવું તે
અપાર=ઘણીજ
ફરજ=પોતાને કરવાનું કામ
બજાવી=પુરી કરી
મે'ર=મહેરબાની; દયા
લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખ.

સમજુતી—માધવનાં માબાપ ઘરડાં. લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં. તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એનાં માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ, જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત, તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માબાપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું, જો હું

કાવડમાં બેસાડીને જાત્રા કરાવું તો આ એમનું દુ:ખ મટે. (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો. માધવના આવા હેતથી બધાંને નવાઇ લાગી. (૫) આવા છોકરાને વાહવાહ છે. (શાબાશ-છે.) અને માબાપને પણ ધન છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઇ દુ:ખ રહે નહિ. (૬) બધી જાત્રા કરાવીને જયારે તે ઘેર ગયો. ત્યારે માબાપ ખૂશ થયાં; અને ઘણુંજ આશીર્વાદ દીધા. (૭) છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી, પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું તેથી પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી માધવ અને તેના માબાપ બધી વાતે સુખી થયાં. (૮)

સાર—જે છોકરાં માબાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત ગમત અને સુખજ મળે છે.

પાઠ ૨૯ મો.	સદાય=હંમેશા	આમ=આવી રીતે
ખેતરમાં કણસલાં	ઉભરાયો=થયો	ખળો=કણસલામાંથી
ઘાસ વગેરે કા-	સુંદર=સારો	અનાજ છુટું પાડવાની
પવાનું કામ.	ફાલ=પાક	જગા; મોટી ખળી
કાપણી=કાપવાનું કામ	લણીએ=ઝાડપરથી	હૈંગે=મનમાં; હૈયામાં
આમ=આ તરફ	લઇએ	લણણી=લણવાનું કામ
તમામ=બધા	ખંત ધરીને=કાળજી	અથવા કણસલા કાપી
ઉમંગે=હોંસથી	રાખીને	લેવાનું કામ
બાર માસ=એક વરસ	કાં=શા માટે	કોળી=બાચકો; નાની
માસ=મહીના		પુળીઓ
પીરસીને=મૂકીને	ડુંડાં=જુવાર, બાજરીનાં	આસપાસે=બાજુબાજુ.
સંપે=એકબીજાની સાથે	કણસલાં	વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજુતી—હે બાળકો તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ જુઓ પેલી વાદળીઓ વરસીને

જાય છે, એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે ને હંમેશાં એક બીજાની સાથેજ રહે છે. હે બાળકો૦ (૧) ખેતરમાં કેવો સારો પાક થયો છે! ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઇએ; શું કરવા કાલ કરીએ? (વાર લગાડીએ?) હે બાળકો૦ (૨) હાથમાં દાતરડું વાંકું લઇને આ પ્રમાણે કણુસલાં કાપો; અને તેને ખળીમાં લઇને ઢગલો કરતાં મનમાં હિંમત રાખો. હે બાળકો૦ (૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરૂં થયું, હવે બધાએ ઘાસ કાપો; અને ઘાસના ચચ્ચાર બાચકા લઇને બધાએ આ બાજુએ મૂકો. હે બાળકો૦ (૪) આપણે પૂળા બાંધીને ગાડાગાં નાખી કામ પુરૂં કરીએ, પછી ઘેર જઇને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો૦ (૫)

પાઠ ૩૦ મો.

ખળીઓ.

ખળાં=કણુસલામાંથી અનાજ છુદું પાડવાની જગા; ખળીઓ
આ વાર=આ વખત
દીસે=દેખાય
તૈયાર=કણસલાંથી ભરેલા
અનાજ=દાણા
છૂટું=જુદું
સરસ=સારાં
પિલાય=કચરાય
કણ=અનાજના દાણા
ઉપણીએ=ઝાટકીએ
ડુંસા=ફોતરાં; છોડા
કોથળા=ગુણો
સાર=સાથે
હાથોહાથ=એક બીજાની મદદથી
ખેડુત=ખેતી કરનાર
મહેનત=મજુરી
ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી—હે છોકરાઓ હમણા આમ આવો, જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે, ચલો આપણે આજે ડુંડાંમાં રહેલા અનાજના દાણા તરત છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ; જો ડુંડાં સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે

ટોપલામાં ભરીએ અને પછી ઝાટકીએ, જુઓ, જુઓ, ફોતરાં ઊડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩) આપણે સાથે કોથળાઓ લઇ તેમાં આવી રીતે હાથોહાથ અનાજ ભરીએ, જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે (૪)

ડ્રીલ માટે સૂચના.

૧. છોકરાઓને ઉંચાઇના પ્રમાણમાં સીધી હારમાં એકેક હાથને છેટે બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા, પછી નંબર આપવા.

૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩. શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે,

   ૧. છોકરાઓને એક, બે. એક, બે. એ પ્રમાણે નંબર આપવા.

   ૨. બેકીનંબર એક ડગલું આગળ.

   ૩. બેકી નંબર એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

   ૧. છોકરાઓને એક; બે; ત્રણ. એક, બે, ત્રણ. એ પ્રમાણે નંબર આપવા

   ૨. એક નંબરવાળો એક પગલું આગળ.

   ૩. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલુ આગળ.

   ૪. એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.

   ૫. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૭. ડમ્બેલ્સ, કલબ્સ, બારબેલ્સ વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.

૧ દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સ મૂકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઈ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે જોડ્યે ડમ્બેલ્સ થશે.

૨ પછી ડમ્બેલ્સ ખભાપર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા, ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રખાવવું.

૩ ડમ્બેલ્સ મુઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.

૪ રમતો અગિઆર સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મુકેલાં હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવાડવા.

૫ એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧.
બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦.

૬ રમતો પહેલ વહેલા શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી.

૭ સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.

૮ એક રમત બરાબર સફાઈથી ને સાથે કરતાં આવડ્યા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.

૯ દરેક રમત કરાવતા પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.

૧૦ "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઈ રહેવું.

૧૧ "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઈ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

(અસલ ડ્રિલ અને કસરત મોઢે બોલાવ્યા સિવાય કરાવતા હતા, પણ હાલ મોઢે બોલાવીને કરાવવાનો રિવાજ પડયો છે, માટે પોતાના વિચાર ઉપર આધાર રાખી ચાલવું)

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

હેતુ–છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ લી ૧) બેઉ હાથ ઉંચા. ૨) બેઉ હાર નીચા.

રમત ૨ જી ૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો. ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૩ જી ૧) બેઉ હાથ ઉંચા. ૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.)

રમત ૪ થી ૧) બેઉ હાથ સામા. (મુઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત ૫ મી ૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી લાવી મુઠીઓ ખભાને અડકાડવી.

રમત ૬ ઠી ૧) બેઉ હાથ સામા મુઠીઓ આકાશ તરફ. ૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાડવી.

રમત ૭ મી બે પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું. ૧) બેઉ હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા. (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે. આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી) ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી ૧) જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો. અને ડાબા હાથની મુઠ્ઠી છાતીઆગળ (જમણો હાથ ને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી પગ પહેલાં હતા તેમ. ૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો, ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો (૨ એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦મી ૧) બેઉ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) ૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા. (મુઠ્ઠીઓ છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે.

(જેજે રમતમાં એકથી ઉલટું લખેલું છે ત્યાં એકની સંજ્ઞાથી ઉલટી કૃતિ કરાવવી.)

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

દિવાળી	દેવ	કમાટ	કુંજીઆ	આવ્યો
અક્ષર	બુધવાર	કોટ	ઘુઘરી	કર્યો
ઊઠયાં.	મુસલમાન	દહાડામાં	ઓઢણી	ક્યારે
નિશાળ	જુમેરાત	આહીં	બદન	આપ્યા
સઘળાં	શનિવાર	નિશાળીઆ	પરીક્ષા	અડાડયો
લીંપેગુંપે	અઠવાડીઉં	શિખામણ	ચોકખાઇ	પૂછયું
સંજોરી	દરવાજા	ઇશ્વર	ચોકખાં	મહીના
ધુમ્રશ	પાટીઉં	જ્ઞાન	ધૂળ	કંસાર
સાથીઆ	ફૂલઝાડ	નિત્ય	સાહેબ	બોલાવ્યાં
લુગડાં	ચંપેલી	દાતણ	ગંદી	મંડયો
ઘરેણાં	કસરત	નાહ્યા	ગંદો	કઢી
દારૂખાનું	ઘંટ	જુદું	ડીલ	પાનસોપારી
દિવસ	બેઠક	ચિત્ત	સાલ્લા	સગાં
ફટાકડા	શીશી	શિક્ષા	ધોવડાવવાં	વહુ
ત્રીજો	નકશો	લાગ્યો	ગંદવાડ	ભત્રીજો
શુક્રવાર	ચિત્રો	વેંતડી	મોંઢા	ભાણેજ
છેલ્લો	ટાંગેલો	અંગરખી	કવિતા	માસી
વિષે	ખુણામાં	ટોપી	મુંબઇ	માસો

સુધી	ચીતર્યાં	ધીરૂ	ફુંકાઈ	પૂછ્યું
રવિવાર	અજબે	રામુ	ડોર	દેસાઈ
ફોઈઆત	મટુભાઇ	જીત્યો	કેશરાંત	લખ્યુ
ઓરમાઇ	ઉજાણી	વધારેમાં	નક્કી	વખાણ્યો
દુધભાઇ	આશો પાલવ	મળ્યો	છુટો	પાઘડી
સાસુ	શંભુભાઈ	કાંચળી	છુટયો	સાચબોલું
સર્વે	પૈસા	રડયા	મૂકી	મશ્કરી
બાથ	શંકર	દિવા	દીવાદેન	પસ્તાયૂ
દુબડાં	લાંબુ	રડાવશો	સમજ્યો	મચ્યાં
ભુલી	નારંગી	દડકાં	પૂછ્યું	ભુમો
કલોલ	લાડુ	પથરા	હોશિયાર	શરમાઇ
ખુશી	ચંદેરી	ફેંકાફેંકી	સેળભેળ	નાખ્યા
ઓસડ	સેતરંજી	ખડખડ	સંતાવા	છેતર્યા
ક્યાં	પાંદડાં	માર્યો	રીકર	સપડાય
બોલ્યો	કુમળીઓ	ડાહ્યા	શાબાશ	જીતાણું
પ્રમાણે	પાથરણું	ઊઠયો	પીતરાઇ	શિઆળ
સોરાબજી	વાડકો	દીવો	મસિઆઇ	ઉતર્યા
કહ્યું	ચટણી	નરસિંગાંડ	ચરખુ	માંડ્યુ
અદબ	લીંબી	દુઃખ	ગમ્યો	
પૂઠે	મુરવાલ	નુકસાન		
લખોટા	હોડી	ખીજ્યા		
ચોકઠું	વાદળી			

અલ્યા	ખૂબ	પ્રાણી	ચુરી	જુક્તિ
વિચાર	અગણિત	હંમેશાં	આડું	કુંડાં
કર્યા	ઉજાસ	રસ્તો	વંતાક	લણણી
સાંભળતા	દૂધ	ફુંફાડા	દહાડીઆ	વાળુ
બાંધ્યું	રૂપેરું	ઉંદર	બૂરું	ઝુંડ
મોંમાં	શિકાર	દેડકાં	પુરું	પિલાય
દૂર	બચ્યું	ખુંદી	દાતરડાં	ઉપણીએ
રસ્તામાં	રૂપાળું	ગટકા	ત્રણ	કુસાં
અજ	મૂક્યો	પ્રાણ	ચચ્ચાર	ઊડી
ભૂખ્યો	પકડ્યું	લુલા	પાથરા	કોથળી
ભિખારી	છલંગ	આંધળા	પહોંચ્યા	ચંદ્રમા
ક્યાં	પુરુષ	મનસુબો	ઉતર્યા	ત્યાંસુધી
આંધળો	કહ્યું	સંતોષ	ઠાલવ્યો	નીકળ્યો
અપંગ	પરમેશ્વર	આશીશ	પટલાણી	બોલ્યો
દુકાન	આણ્યું	ચતુરાઈ	કંપણ	વિષે
ઈશ્વર	ઉંદરડી	માર્યા	ઢગલા	અજવાળું
વિદ્યા	ભંડારીઉં	ઉંડું	ખુશ	કામઠું
ચંદ્ર	બિલાડી	સુધી	હાંસીલી	ઝગઝગે
પ્રભુ	પૂછ્યું	છુપાઇ	ઉમંગ	વાદળાં
	દુઃખ	થઉં	વાદળીઓ	બેસાડયાં
		બચ્ચા	દાતરડું	આણ્યાં

લાગ્યા	નાખ્યું	કુહાડી	કોહુળાનો	દાતણ
ઢંકાઇ	ઇંટવાડો	સોય	લીમડો	ધોળજે
મોઢાં	નળીઆં	લક્કડફોડા	ટટાર	ડીઠું
ફરીઓ	ઠર્યા	મુદર	ઊંચું	હીંડે
થાક્યાં	કોડીઆં	ચળકાટ	ફૂટે	કુતરો
રહ્યાં	ધાતુઓ	ભિખારી	ડાળીઓ	શીંગડાં
ચોકખી	મુકયો	ત્રિકોણ	ખરબચડી	અમળાઇ
રેલમરેલા	પૂછ્યું	ગલગોટા	ખુરસીઓ	તૂટી
ઘેબરીઓ	સમજયો	દાડમ	ખાટલા	નિરાંત
પરસાદ	પિત્તળ	જમરૂખ	પાટલા	વાગોળવું
ઢેફું	લુહાર	લટકતું	લીલુંછમ	વગડાઉ
પત્થર	તપાવ્યો	મધપુડો	તુરીઆ	ઘેટું
પ્યાલું	ટીપ્યો	મધમાખી	ગલકી	પત્થર
નીતર્યું	તાંબું	લલકારતો	ચઢયાં	મઢ્યું
ભુંકા	ટિપાય	લીલાંછમ	વીટળાઇ	લાગ્યું
પ્યાલા	ઓળખાવ્યા	વચ્ચે	તરબુચ	કુદવું
ડહોળું	વત્તા	મુળીઉં	ટુંકા	ગબડયું
કાદવ	કાઢયા	દાંડીઓ	ગાંઠા	ચ-તુપાટ
આહી	ઢબુ	ફૂટેલી	લાવ્યાં	દિવાળી
ચુસી	અપેલા	પાંદડાં	ફૂલ	પુછડી
ભઠ્ઠી	રૂપીઓ	લીંબુ	કયાંથી	મજબુત
સીંચ્યાં	શેઠ	સુકાઇ	ડીલ	ખુચ્યાં
ચપ્પુ	ઊઠયા	ભોંયમાંથી	ગોટલો	ખવરાવવા

શીખંડ	ઈંડાં	પોપટ	હિંચોળું	નહિ
દૂધપાક	ખડખડ	જાંબુડો	ઝુલાવતા	કહીં
પ્રાણી	આંગળા	બગાડ્યો	પાંસરૂં	શમણું
બબ્બે	જોડાએલાં	પારણું	અંગરખી	જસત
છલ્લી	જળકુકડી	મુખડું	ક્યારે	કણક
ટીપુ	ભૂખ	પાંગરા	સુરજ	કોટી
ઠરાવ્યો	ભૂખ્યો	દાયણાં	દશમું	ગાડીઉં
ગુપચુપ	ઘુચ્ચા	ધુળ	દોરડાં	માંસ
શિયાળ	જીવજંતુ	હાલરડું	અહીં	હળદર
બોલાવ્યો	સળેખું	ધુમણુ	સૌ	દાહીં
મોઢું	આવ્યું	ચીતરેલ	સઠ	ગોદડીઓ
પીછાં	અણ્યાં	મશરૂ	ફડાફડ	શાક
સમડી	પડીકા	ચિનાઇ	ફટાફટ	ત્રીજો
જીવડાં	શીખવ્યું	કૂસકાં	સોળ	કુતરો

—: ચોથા તથા પાંચમા ધોરણ માટે :—

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની

પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આના

→ બીજા ધોરણ માટે ←

"અંકગણિતનાં મનોયત્ન" ચાર આના.

"મુખગણિત શિક્ષક" દરેક ધોરણના જુદા તૈયાર છે.

તા. ૧૫-૨-૧૯૨૧ને વાર મંગળ.